

Eksistencialni merkantilizem

(O prozi Maje Novak)

1.

V slovenski prozni produkciji se je pred približno desetimi leti pojavilo sveže in nadvse samoniklo pero. Maja Novak (1960) se je sprva pojavila kot avtorica grotesknih črtic, ki so nakazovale na profiliran in za "začetnika" presenetljiv občutek za dramaturški lok ter sintakso. Pravi literarni bum – predvsem zato, ker ni šlo za umetno narejeno avtorico – pa je povzročil njen romaneskni prvenec *Izza kongresa ali umor v teritorialnih vodah* (1993), ki se močno spogleduje s krimi žanrom, a ga zaradi svojevrstnih, tudi postmodernističnih vložkov, presega. Novakova eklatantno etiketiranje o čisti krimi poetiki nadgrajuje z dvema komponentama; prva je ta, da je njena široka in jezikovno bogata imaginacija premočna, da bi jo vzdržal racio krimi žanra, druga pa nam bode v oči s pojevskim nepredvidljivim, grotesknim zamahovanjem, ki je sicer mehčano z ironijo, česar si prevečkrat predvidljivi in v štancanje ujeti pisci krimičev ne morejo privoščiti.

Njen drugi roman *Cimre* (1995) je v srčiki nadgradnja prvega, in čeprav se tematsko od njega odmika, nam avtorica že daje slutiti, da bo njen prozni svet sestavljanka nevrotičnih in v paranoično življenjsko praznino zapredenih likov; o tem priča tudi pisateljčin tretji roman *Karfanaum* (1998). V *Karfanaumu*, ki ga prežarja nepredvidljiv in "umazan" arabski svet – avtorica je tam preživela kos svojega življenja –, še radikalneje spoznavamo večšino pisateljske mistifikacije, ne da bi se pri tej bralski konzumaciji izgubljali v bleferstvu, baroku ali gonilni sili ustvarjanja za vsako ceno. Moč vsake sugestivne romaneskne tvorbe je skrita v tem, kako bo pisec znotraj koherentne fabule nabijal, razsajal, gnetel in vlekel štorijo, ne da bi pri tem zapadel v razvodenelo poetično nihanje in čvekanje.

Vrh ustvarjanja Maje Novak v preteklem obdobju pa je gotovo njen kratko-zgodbarski prvenec pod naslovom *Zverjad*. V tej zbirki kratkih zgodb pridejo do izčiščenega izraza vse njene značilne avtorske veščine; širok diapazon akceptiranja sveta okrog sebe, šolski primer pisanja kratke zgodbe – take zgodbe imamo tudi pri nekaterih njenih generacijskih kolegih, le da so emocionalno prazne ali pa niso zmožne izpisa na tako visoki ravni –, večplastna, a nikakor v hermetizem ali meglo ujeta sintaksa, vse to pa je zabeljeno z dobršno mero ironije in mestoma sarkastičnega črnega humora. V *Zverjadi* dobivajo prepoznavne oblike tudi mačke, ki so pri avtorici najbolj priljubljena bitja iz sveta bestiarija in prevzemajo funkcijo dvoplastnosti: nežnosti in

nepredvidljivosti. In če je z zbirko kratke proze *Zverjad* Maja Novak vstopila v svet "velike" literature – to potrjuje tudi roman *Mačja kuga* –, o njenem preostalem ustvarjanju pričajo še tri knjige za mlajše bralce, knjižno izdana novela *Zarka* in bogat opus v slovenščino prestavljenih del, s katerimi Maja Novak z vsestranskim znanjem in talentom razveseljuje mlajše, starejše, zahtevne in lagodne.

2.

Mačja kuga je najbolj "resno" čtivo izpod peresa Maje Novak. To je roman, katerega semantična zmes prihaja iz valilnice sodobnega anahronističnega miselnega družbenega ustroja, ki zaradi izpraznjenosti primarnih čustvenih svetov lovi poslednji dih v hrepenevtiki. Svet je v posušenih in okornih medsebojnih interakcijskih "vsebinah" obsojen, da cika na defetizem, nasilje in razkroj, ali pač na nežnost in lovljenje čustvene potešenosti v metafizičnih širjavah. Čeprav se *Mačja kuga* na prvi pogled bolj nagiba k prvemu, je v njej veliko hrepenenjskega, oboževaljskega in celo do kozmosa usmiljenega štofa.

Jasno je, da mora romaneskni vlak – seveda s predpostavko, da ima pisatelj za seboj določeno kilometrino – peljati po tirih večplastne življenjske opcije. In če so liki v *Mačji kugi* zarisani nekoliko čudaško, melanholično, na meji resničnosti, so hkrati njihova občutja, dejanja, impulzivnost, boj z vestjo povsem v mejah realnega, tustranskega. Vest kot nekaj, kar neprenehoma utripa v naši možganovini, je najbrž ena od temeljnih potisnih sil ustvarjalnega naboja. Tu seveda nimam v mislih vesti kot spleta bogaboječega kesanja, temveč vest kot preizkus pisateljske nadarjenosti transplantirati jo na papir v prebavljivo inventivnem stanju. Suvereno obvladovanje slednjega Novakovi drži palico, da se ji romaneskna gmota ne lomi, saj natančno ve, kje so niti, ki jih veže z briljantnimi stavki, niti, katerih silnice so v tem romanu mnogoobrazne; karakterizacija likov niha od bizarnega do deloma dandyjevskega, hkrati pa se oboje posrečeno pokriva, saj osebe iz romana navkljub določenim nesrečnim okoliščinam vztraja. To vztrajanje pa ni niti vitalistično po Millerju niti že skoraj patetično hrepenenjsko po *Prima sezoni* Josepha Škvorčevega niti lautremonovsko naslajajoče, čeprav ima *Mačja kuga* tudi določene prvine mazohizma.

Vztrajanje je zato, ker si vržen, da vztrajaš, na dlani pa je tudi poanta: van mačka. Ta endemična mačka, endem – svetost iz Turške Armenije, ki plava in se gosposko hladi v slanim jezeru, mačka – simbol wildovske lepote in hkrati strašljivo bitje boschevskega sveta spoprijetih živali, ta mačka budi slo po življenju, četudi tragičnem.

3.

Kadar nekdo pošteno zabrede v svet literature in ga začne vrtinčiti med realnim in imaginarnim, med mesijanstvom in ponižno pobitostjo, si slej ko prej natoči čašo čistega vina: želi si, da bi vsaj enkrat ali vsaj za trenutek okusil resnično, meseno ali sentimentalno potešitev, ki je, priznajmo si, vsaj

enakopravna ekstazi ustvarjalnega akta ali sugestivnega percepcijskega čiščenja, če že ni od nje močnejša.

Filip Maje Novak je natančno izrisan primer, da življenje ni zgolj sen, temveč kompleksen voz, ki lahko zategne do resignirane otopelosti, če ni vsaj minimalistične potešitve. Mlad pisatelj nemalokrat spozna, še posebej, če se je že uječkal na rokah kmetov s šahovnice literature, da je v književnosti toliko življenja, kot ga tudi ni. Zato se začne tavanje, želja po čustvenem in telesnem empirizmu, ki pa je žal večkrat za prezahtevne dušice nov pogled porazu v oči. S Filipom je avtorica ustvarila enega najrealnejših in najbolj tragičnih likov sodobne slovenske literature, ustvarila je prototip intelektualca, ki se mu v glavi kuha čobodra čudne čustvene determiniranosti.

Irin svet kot Filipova vzporednica znotraj *Mačje kuge* je drugačen, čeprav imata z generalno eksistencialnega zornega kota tudi nekaj skupnih stičišč. Ira je vase obrnjena ženska in zdi se, da ji pravo čustveno komunikacijo z okoljem omogoča zgolj živalski svet.

Za ljudi, ki so obkroženi z živalmi, ali bolje, za tiste, ki si življenjski prostor celo delijo z njimi, večkrat trdimo, da so do človeka zadržani, nad njim razočarani ali do ljudske rase na neki način egoistični. Egoistični zato, ker je do človeka veliko težje vzpostaviti avtoritaren odnos, živali, v konkretnem primeru mačke, pa so navkljub svoji muhavosti zaradi hitrega občutka varnosti veliko bolj prilagodljive simbiozi življenja s človekom. Irina obsedenost z živalmi nam ponuja v premislek tezo, da je eksplicitna človekova ljubezen do in zgolj do živali manj (samo)destruktivna od opcije človek – človek.

Drugi odnosi oziroma nravi likov *Mačje kuge* imajo vsi po vrsti v sebi nekakšen spleen, odvisno od optike; Gospejin merkantilizem, MargaGretin povprečno malomeščansko žalostni patos, naphan s krivdo, Erzulijin percepcijsko zamegljeni svet ...

Če povežemo skupne niti, ki ustvarjajo koherenco tega romana, nima nobeden izmed protagonistov kakšne radikalno ekscesne funkcije – videti je, da so vsi sami po sebi nekakšen ekscesni padec v čas –, skupna jim je le Camuseva sintagma, da "ljudje umirajo in niso srečni".

4.

Kot smo deloma ugotovili že na začetku tega spisa, *Mačja kuga* ni popolnoma apokaliptičen roman. Pisateljica namreč uporablja svojo že znamenito ironijo, s katero se oddalji od eksplicitne vizije mrakobnosti, to pa začini tudi z možnostmi preživetja za človeka, navkljub temu, da je vse skupaj zavito v bedno eksistenco. Izumrtje mačk gre razumeti za izgubo lepih in plemenitih, ostajanje človeka pa za biti ponižanih in razžaljenih.

Ostanki kanonov krimi žanra so v *Mačji kugi* opazni v tem, da vedno kdo umira in je na delu skrivnost ali vsaj vzburljiva intrigantnost. S pomensko večplastnostjo, razgibanostjo, nepredvidljivostjo, romaneskno modrostjo in premišljenostjo je Maji Novak uspel skorajda veliki met.

Po manjku vročice v postmodernistični posodi osemdesetih in po nastopu generacije brez oprijemljivih skupnih vozlišč v devetdesetih je znotraj srednje generacije ostalo le "tradicionalno" romaneskno zamahovanje. V vrh tega pisateljskega driblinga poleg Janija Virka in Vlada Žabota sodi gotovo tudi Maja Novak. V ta elitni krog jo uvršča predvsem roman *Mačja kuga*, v katerem se je avtorica prvič povsem potopila v univerzalni svet.

Nogometna žoga, ki se kotali med našimi medsebojnimi odnosi, v *Mačji kugi* dokazuje, da je vsak univerzalen pogled v gejzir naših življenj bolj ali manj žalostnega porekla. Vso bolečino in izgubo osebnosti skušamo nadomestiti z različnimi blažilnimi pilulami, ki še bolj dolivajo bencin na ogenj grotesknega plesa.

Kdor pri vsem tem zmore še kanec ironije in sploh to, da v literaturi ne jamra ali psuje vseprek, si zasluži, da bi vsaj enkrat pobožal van mačko.

In Maja Novak jo zagotovo bo.

Jurij Hudolin

